

ריה"ל

ספר הכוזרי

מאמר שני

השגחת ה' על פי המבט

הסגולי והמבט הטבעי

תרגום הכוזרי במאמרים שני, רביעי וחמישי הוא של מו"ר הגר"י שילת שיצא בהוצאת שילת. ניתן להשיג את הספר בישיבת "ברכת משה" מעלה אדומים

א. התגיירות הכוזרים, הצלחתם והערצתם את המקדש שבארץ ישראל ואת בני ישראל (א)

א

אֲחֵרֵי כֵן (=אחרי השיחות שהיו בין החבר למלך במאמר א), הָיָה מַעֲנִין (=מעשה) הַכּוּזָרִי (כפי) מֵה שֶׁנֶּזְכָּר (=סופר) בְּדַבְרֵי יְמֵי כּוּזָר -

מַגְלוֹתוֹ (=על כך שהמלך גילה את) סוֹד חֲלוּמוֹ לְרֹאשׁ שָׂרְיוֹ; וְ(על) הַשָּׁנוֹת הַחֲלוּם אֵלָיו שִׁיבְקָשׁ (=שיחפש) הַמַּעֲשֵׂה הַנִּרְצָה¹ אֲצֵל (ה)אֱלֹהִים בְּהָרֵי יְרֻסָּאן (=מזרחית לים הכספי)²; וְ(על) לְכַתֵּם שְׁנֵיהֶם - הַמֶּלֶךְ וְרֹאשׁ שָׂרְיוֹ - אֶל הַהָרִים הַשׁוֹמְמִים עַל יַד הַיָּם; וְ(על) אֵיךְ (ש)פָּגְעוּ³ (=שפגשו) בְּלִילָה בַּמַּעֲרָה הַהִיא שֶׁהָיוּ שׁוֹכְתִים בָּהּ אֲנָשִׁים מֵהַיְהוּדִים כָּכָל שַׁבָּת⁴; וְ(על) אֵיךְ (ש)נִגְלוּ (=שגילו המלך וראש שריו את רצונם) אֲלֵיהֶם (להתגייר), וְנִכְנְסוּ

הערות - ילמד עננים דרכו

- 1 שהרי במאמר א' הובהר כמה פעמים (עיין לדוגמה בסעיף צח) שלא ניתן להתקרב לה' אלא על ידי ציווי הבא ממנו. והמלך לא נצטווה במעשה מסוים מלבד מה שכל גוי מחויב - שבע מצוות בני נח. עתה נאמר לו שבאותם הרים יתגלה לו המעשה הנרצה מאלוהים - ממנו. כפי שמבואר בהמשך, המעשה הוא הגיור, ומפני זה שלחו האל אל אותם ההרים, שהרי גיור נעשה בפני שלושה מישראל (עיין רמב"ם הל' איסורי ביאה יג,ו) והחבר היהודי אינו יכול לגיירו לבדו. ועוד, שגר צדק הוא מי שבא להתגייר לשם שמים שלא על מנת לקבל דבר (עיין רמב"ם שם יד-טו), ועזיבת הארמון וההליכה בהרים שוממים יש בהן מסירות הנפש הראויה לגיור אמת.
- 2 בלשונו של ריה"ל נראה שהוא מדמה את סיפור המלך לעקידת יצחק, שנצטווה אברהם ללכת עם יצחק "על אחד ההרים" ולחפש את המקום הלא ידוע "אשר אומר אליך", והם "הלכו שניהם". עקידת יצחק היתה אירוע שהשלים את הכשרתו של אברהם להיות אבי האומה הישראלית, במסירות נפש לעשות רצון ה' ללא עוררין, ללא הבנה, בתמימות. להאמין, ללכת ולעשות. גם המלך נדרש למאמץ, לעזוב את ארמונו, ללכת להרים, לחפש משהו לא ידוע. זאת מפני שלא ניתן לעלות לקומה חדשה ללא מסירות נפש, ללא יציאה מגדרים. ואז גם זכה המלך לגילוי של אותם היהודים במערה, שהיה לו כאות משמים שאכן זוהי דת האמת, וזה נתן לו את הכוח להתגייר.
- 3 כמו "ויפגע במקום" (בראשית כח, יא) - שהגיעו למערה במקרה, בלא תכנון מראש. כמו יעקב אבינו שהגיע בלי ידיעה למקום השכינה, ואחר ראיית החלום אמר: "אֵכָן יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי" (שם טז).
- 4 לא בכדי מזכרת כאן השבת, ובהמשך מוזכר לימוד התורה. עיין ברמב"ם הל' מלכים י, ט: "עכו"ם שעסק בתורה - חייב מיתה, לא יעסוק אלא בשבע מצוות שלהן בלבד. וכן עכו"ם ששבת, אפילו ביום מימות החול, אם עשאהו לעצמו כמו שבת - חייב מיתה...". וכן אנו אומרים בתפילה: "ולא נתתו ה' אלוהינו לגויי הארצות ולא הנחלתו מלכנו לעובדי אלילים, גם במנוחתו לא ישכנו ערלים, כי לעמך ישראל נתתו באהבה...". וכן בתורה נאמר על השבת: "ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם". וכן בנוסח ברכת "אהבת עולם" נאמר שהאהבה של הקב"ה אלינו באה לידי ביטוי בנתינת התורה, וכן בברכה: "אשר בחר בנו... ונתן לנו את תורתו". על כן תהליך הגיור הוא שיאפשר למלך ולשרו לשמור את השבת וללמוד את התורה.

בְּדָתָם⁵, וְנִמְלֹוּ בַמְעָרָה הַהִיא, וְשָׁבוּ לְעִירָם מִחֲזִיקִים בְּדַת הַיְהוּדִים, שׁוֹמְרִים בְּסוּד
 אֶת אֲמוֹנָתָם, עַד שֶׁהִתְחַכְּמוּ לְגַלוֹת הַסּוּד מֵעַט מֵעַט לְאֲנָשִׁים מִיחִידֵיהֶם, עַד אֲשֶׁר רָבּוּ,
 וּפְרָסְמוּ (את) מִצְפּוֹנָם (=מה שהסתירו עד עתה), וְהִתְחַזְּקוּ עַל שְׂאֵר הַכוֹזְרִים וְהַכְּנִיסוּם
 בְּדַת הַיְהוּדִים, וְהִבִּיאוּ חֻכְמִים וּסְפָרִים מִן הָאֲרָצוֹת וּלְמַדוּ אֶת הַתּוֹרָה⁶;

ו(על) מה⁷ שֶׁהָיָה מִגְדֻלְתָם וְהִתְגַּבְּרָם עַל אוֹיְבֵיהֶם וְכַבְשָׁם הָאֲרָצוֹת, וְמָה שֶׁנִּגְלָה לָהֶם
 מִהָאֲרָצוֹת, וְמָה שֶׁהִגִּיעַ אֲלֵיוּ צְבָאָם מִן הָרַבּוּי עַד מְאוֹת אֲלָפִים, (יחד) עִם אֲהֻבָתָם לְדַת⁸
 וְהַכְּסָפָם (=תשוקתם וצפייתם) אֶל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ⁹, עַד שֶׁהִקִּימוּ תַבְנִית הַמִּשְׁכָּן אֲשֶׁר הָקִים

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 5 נראה שכוונתו לטבילה וקבלת מצוות. עיין רמב"ם הל' איסורי ביאה יג-יד.
- 6 מאמר ראשון אינו "לימוד תורה", אלא לימוד "יסודות האמונה" דהיינו - הכרת המציאות, ומתוך כך להיות גוי טוב, מחסידי אומות העולם. אולם לאחר הגיור כבר יכלו הכוזרים ללמוד את התורה עצמה.
- 7 עד עתה הזכיר את הציווי האלוהי ואת קיומו. ועתה יזכיר את ההצלחה שזכו לה בעקבות כך.
- 8 בא לומר שעל אף שהצליחו, לא ראו בזה אות משמים שהם מחליפים את ישראל המקוריים, ולא התגאו על היהודים שנמצאים בגלות בשפל. אדרבה, הם ייחסו את העזרה משמים שזכו לה לכך שהם מתבטלים לעם ישראל. וזו הוכחה שמלך כוזר הפנים שהצליחה טבעית אינה ראייה לחלות העניין האלוהי בו ובעמו, מה שלא רצו הנוצרים והמוסלמים להבין, ושהנהגה ניסית אפשרית בעמים רק כשהם מתבטלים לישראל.
- 9 מכאן יש להבין מדוע גם במאמר זה מדבר המלך על עם ישראל כאילו הוא מחוץ לעם, אף שהתגייר (לדוגמה: ב,כג; ב,כט; ב,לג; ב,מה; ב,נז; ב,סה ועוד). המלך הפנים שגם גר שמתגייר לא ישווה ליהודי מלידה, והוא נכנס ליהדות כדי להתברך מאנשי הסגולה ולא כדי לומר שהוא חלק מהם. בערבית המשמעות כוללת גם את העיר ירושלים. מיכה גודמן בספרו "חלומי של הכוזרי", רצה להשתמש בהקדמת ריה"ל למאמר זה כדי להוכיח שלדעת ריה"ל ניתן להקים "מדינה ליהודים" עם חלות השכינה גם מחוץ לארץ ישראל. לשם כך הוא הוסיף בתוך דברי ריה"ל דברים שריה"ל אינו אומר אותם: שיהודים נמשכו לכוזר כמגנט, שהיתה לשם עלייה המונית, ושהם הקימו שם מדינה ליהודים ללא ארץ ישראל. אך מה לעשות? ריה"ל מדגיש להפך, הכוזרים השתקקו לארץ ישראל ולמקדש. בניית המשכן לא היתה תחליף לבית המקדש אלא להפך - מבנה שבא להזכיר את ירושלים והמקדש, כמו שעשו בני גד וראובן בעבר הירדן. כדי לעגן את העיוות שעשה בדברי ריה"ל, הוא ציטט את ריה"ל בדילוג, כדי להעלים מעין הקורא את מה שצריך להעלים (עיין בספרו "חלומי של הכוזרי" עמ' 300-302). זאת כדי לבסס (על ידי ריה"ל) עמדה פוליטית המנוגדת ערכית-אמונית לשיטת ריה"ל עצמו: אין צורך דווקא בארץ ישראל כדי להגשים את החלום של מדינה יהודית. בהמשך מאמר זה עצמו יוכח עד כמה דברים אלו הם דברי כזב המסלפים את דברי ריה"ל.
- גם טענתו שהספר נחתם בוויכוח על מעלת ארץ ישראל, ושהמלך אינו משוכנע במעלתה ושחובה לעלות אליה כדי לזכות לקרבת ה', שקרית, שכן הוא מצטט את שאלותיו של מלך כוזר בדבר עליית החבר לארץ ומעלים את משפטי הסיום של המלך עצמו שמסכים עם החבר: "אמר הכוזרי: אם כן הדבר, אין זה כי אם חטא למנוע אותך ואין זה כי אם מצווה לסייע לך!" אכן מלך כוזר בחר לעשות מצווה ולסייע לחבר בעלייתו לארץ. לעומתו מיכה גודמן בחר בחטא: לערער את הקשר של עם ישראל לארץ ישראל, תוך שהוא מסלף את דברי ריה"ל עצמו.

מִשָּׁה¹⁰, וְכַבְּדֵם¹¹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּיַּחֲסִים (=בני הסגולה, שאינם גרים) וְהַתְּבַרְכֶם בָּהֶם¹², כְּמוֹ שֶׁבֵּא (=שסופר) בְּדַבְרֵי הַיָּמִים שֶׁלָּהֶם.

וְכַאֲשֶׁר לָמַד הַמֶּלֶךְ הַתּוֹרָה וְסִפְרֵי הַנְּבִיאִים, לָקַח לוֹ אֶת הַחֵבֶר הַהוּא לְרֹב, וְהַחֵל שׂוֹאֵל

הערות - ילמד ענויים דרכו

10 השווה ליהושע פרק כב: "וַיַּעֲנוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וַחֲצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה וַיִּדְבְּרוּ אֶת רְאִשֵׁי אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל. אֵל אֱלֹהִים ה' אֵל אֱלֹהֵים ה' הוּא יָדַע וְיִשְׂרָאֵל הוּא יָדַע אִם בְּמַרְדּוֹ וְאִם בְּמַעַל בְּה' אֵל תּוֹשִׁיעֵנו הַיּוֹם הַזֶּה, לְבָנוֹת לָנוּ מִזִּבְחַ לְשׁוֹב מֵאֲחֵרֵי ה' וְאִם לְהַעֲלוֹת עֲלֵינוּ עוֹלָה וּמִנְחָה וְאִם לְעֹשׂוֹת עֲלֵינוּ זְבָחֵי שְׁלָמִים ה' הוּא יִבְקֹשׁ. וְאִם לֹא מִדְּאָגָה מִדְּבַר עֲשִׂינוּ אֶת זֹאת, לֵאמֹר מִחֵר יֵאמְרוּ בְּנֵיכֶם לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מַה לָּכֶם וְלָהּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְגָבֹל נָתַן ה' בֵּינָנוּ וּבֵינֵיכֶם בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד אֶת הַיַּרְדֵּן אֵין לָכֶם חֵלֶק בְּה' וְהַשְׁבִּיתוּ בְּנֵיכֶם אֶת בְּנֵינוּ לְבִלְתִּי יֵרָא אֶת ה'. וְנֹאמֶר נַעֲשֶׂה נָא לָנוּ לְבָנוֹת אֶת הַמִּזְבֵּחַ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזָבַח. כִּי עַד הוּא בֵּינָנוּ וּבֵינֵיכֶם וּבֵין דְּרוֹתֵינוּ אַחֲרֵינוּ לְעַבֵּד אֶת עֲבֹדַת ה' לְפָנָיו בְּעֹלֹתֵינוּ וּבְזִבְחֵינוּ וּבְשִׁלְמֵינוּ וְלֹא יֵאמְרוּ בְּנֵיכֶם מִחֵר לְבָנֵינוּ אֵין לָכֶם חֵלֶק בְּה'. וְנֹאמֶר וְהָיָה כִּי יֵאמְרוּ אֱלֵינוּ וְאֵל דְּרוֹתֵינוּ מִחֵר וְאֵמְרָנוּ רְאוּ אֶת תְּבַנְיַת מִזְבֵּחַ ה' אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזָבַח כִּי עַד הוּא בֵּינָנוּ וּבֵינֵיכֶם. חֲלִילָה לָנוּ מִמֶּנּוּ לְמַרְדּוֹ בְּה' וְלְשׁוֹב הַיּוֹם מֵאֲחֵרֵי ה' לְבָנוֹת מִזְבֵּחַ לְעֹלָה לְמִנְחָה וּלְזָבַח מִלְּבַד מִזִּבְחַ ה' אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר לְפָנָי מִשְׁכָּנוֹ".

ונראה שהכוזרים למדו לקח מסיפור המזבח של בני ראובן וגד, ועל כן הקימו את תבנית המשכן ולא תבנית המקדש, להראות שלא באו להחליף את המקדש שבירושלים, אלא רק ליצור זיכרון זמני (=כמשכן) שיחבר אותם לארץ ישראל ולמקדש.

11 בניגוד לזולזול שהיה למלך בתחילת הספר ליהודים. עתה הבינו הכוזרים שמצב עם ישראל בגלות הוא עדות למעלתם שהם מושגחים בהשגחה ניסית ולא על פי הטבע (עייני לעיל מאמר א, קט-קטו).
12 ריה"ל בהקדמה זו מכין את הרקע לשלושת הנושאים המרכזיים של המאמר השני: א. מעלת ארץ ישראל והקשר החי שבין עם ה' ובין ארץ ה' (ח-כה); ב. הקשר של עם ישראל והאומות וההשפעה ההדדית שקיימת ביניהם (כט-סב); ג. החכמה העליונה הנמצאת בעם ישראל ושמהם היא נשפעת לאומות (סג-פא).

אמנם סגולת ארץ ישראל רמוזה כבר במאמר הראשון (בסע' צה ובסע' קט ועוד), אולם היא איננה מודגשת אלא במאמר זה, בניגוד לסגולת עם ישראל שכבר מודגשת לאורך מאמר א (בפרט בסעיף צז). הסיבה היא שבניגוד להכרת סגולת העם - שגם גויים יכולים להבחין בה אם יתבוננו בהשגחת ה' על ישראל הנגלית במהלך ההיסטוריה - בסגולת הארץ לא ניתן להבחין אלא ב"משקפיים יהודיים". כדי להאמין שגם באדמות יש מדרגות וכדי לזכות לראות זאת - צריך להיות יהודי. שני הנערים, לדוגמה, שהלכו עם אברהם ויצחק לא ראו את קדושת הר המוריה. לכן חיכה ריה"ל עם בירור זה עד המאמר השני.

גם שני הנושאים העוסקים בקשרים ובהשפעות שבין ישראל לאומות לא נדונו במאמר א', מפני שרק לאחר שבמאמר א' הודגש הבידול של ישראל מהאומות, ולאחר שגיור המלך נעשה מתוך הכרה בבידול זה ולא מתוך רצון להידמות או להחליף את ישראל, עתה ניתן לדבר על היכולת של הגויים להתברך מקדושת ישראל.

מסלול 1: יום א לפרשת וישלח
מסלול 2: יום ג לפרשת ויצא

אֹתוֹ שְׁאֵלוֹת עֲבָרִיּוֹת (=על השפה העברית)¹³. וְרֵאשִׁית מֶה שֶׁשָּׂאֵל אוֹתוֹ¹⁴ (הוא) עַל הַשְּׂמוֹת
וְהַתְּאָרִים הַמִּיחָסִים לָהּ, וּמֵה שֶׁנִּרְאָה בְּקִצְתָם מִן הַהִגְשָׁמָה¹⁵, עִם (=למרות) רְחוּק דְּבַר
זֶה (=הגשמת הבורא) אֶצֶל הַשֶּׁכֶל (=בהוכחות שכליות), וְכֵן מְרַחֵקָה אוֹתוֹ הַתּוֹרָה גַּם כֵּן
בְּדְבָרִים מְפָרְשִׁים (בכתוב)¹⁶.

הערות - ילמד ענוים דרכו

13 כבר התבאר במאמר א, ק שהתורה יועדה רק לעם ישראל, אשר הם מתאימים לה בתכונתם, ולכן היא נכתבה בלשון עברית. הרוצה להיכנס לעולם לימוד התורה חייב להכיר את "השפה" של האומה. השפה כוללת בתוכה את הקודים התרבותיים-האמוניים העמוקים ביותר, כיוון שהיא מתפתחת בהתאם לתנאים שהעם עוסק בהם, כדבריו לקמן ב,סח: "יתרון הלשון העברית מצד ההיגיון - הלא הוא מבחינת העם אשר מצאה נדרשת לו, בדיבור הנשגב, ביחוד בהיות הנבואה נפוצה בקרב העם הזה. עם זה אהב את נאומי התוכחות, ואת השירות והתהילות. מלכיו היו משה ויהושע ודוד ושלמה. היתכן כי חסרה להם מליצה לדבר, אשר ביקשו להביע בכל אלה?... "על פי המסורת השפה העברית היא שפת הנביאים, ובה ה' מדבר עם נביאיו, כמו שמובא שם. לכן המפגש עם תורת ישראל נעשה תחילה בלימוד השפה.

14 קשיים אלו עולים מידי דווקא למי שבא מחוץ ליהדות, שאז הקרבה לה' אינה טבעית לו, ועל כן ירגיש מיד זרות לסגנון המקראי שיש בו "קרבה יתרה". ואפשר שזו הסיבה שהמפעל העיקרי של תרגום אונקלוס (שהיה גר) היה להסביר את התארים שיש בהם לכאורה הגשמה (ראה מו"נ א,כז). על כן המפגש הראשוני של המלך עם החבר יצר זלזול מיידי בדברי החבר שדיבר על קשר חווייתי עם ה' (א,יא-יב), והחבר הוזקק לפתוח בשפה "הגיונית" שהמלך מכיר (א,יג והלאה) ומתוכה להגיע לשפה היהודית החווייתית. כך יעשה החבר גם כאן. תחילה (בסעיף ב) יבאר את התארים בסגנון הפילוסופי המוכר למלך ומתוך כך יגיע לשפה החווייתית (סעיפים ד-ח). בדבריו אלו אין ריה"ל מתכתב רק עם מלך כוזר אלא גם, ואולי בעיקר, עם בני דורו, שהרי רבים מיהודי ספרד בדורו של ריה"ל דיברו וחשבו בשפה ובסגנון של הפילוסופיה היוונית. [מכאן למדנו שכאשר הדור רוכש שפה אמונית ותפיסה אמונית מהתרבות שסביבו, על חכמי הדור לתרגם את האמונה לשפתו כדי שיביין - עיין בספר לנבוכי הדור פרקים ב-ג.]

אבל בן ישראל מלידה, שחי בקרבת ה' ובהשגחה גלויה מיום היוולדו, לא ירגיש בתחילה זרות עם השפה המקראית. רק כשיגדל ויכיר ביסודות האמונה של אי ההגשמה, יבוא לברר מחדש את המושגים שהכיר מילדותו. אין זה אומר שמותר לו להגשים או לעשות פסל ומסכה ח"ו, אלא שאין השפה והסגנון המקראי זרים למציאות חייו. לאחר שגדל על "קרבת ה'" בקטנותו, הוא יתבגר ויברר את סוגיית ההגשמה והתארים. לכן נאמר במעמד הר סיני תחילה: "אנכי ה'" ורק אחר כך "לא יהיה" (עיין א,פט); ואנו אומרים בתפילה "אלוהינו ואלוהי אבותינו" ורק אחר כך "אתה קדוש" (עיין בדברי החבר במאמר ג,יא).

15 קיימים שלושה סוגים של הגשמה: א. שמות ותארים שאנו מתארים בהם את ה' כמו שמתארים אדם (רחום, חי, ברוך, יוצר); ב. תיאורי גוף כלפי ה' (עין, אוזן וכיו"ב) או פעולות גופניות (רואה, שומע וכיו"ב); ג. גילויים חומריים שמיוחסים לאלוה (כבוד ה', שכינה). ריה"ל יתייחס לסוג הראשון בסעיף ב, לשני בסעיפים ג-ו, ולשלישי בסעיפים ז-ח.

16 כמו שכתוב: "כי לא ראיתם כל תמונה" וכמו שהוכיח לו החבר לעיל א,פט. שם רק הסביר את עניין "הלוחות" ושאר הצורות הרוחניות שנעשו ב"מעשה ה'" - כלומר שנבראו שלא על ידי סיבות אמצעיות אלא בפעולה ישירה של ה'. וכאן המלך שואל על שלל התארים והשמות האלוהיים. תשובת החבר כאן תוסיף ביאור גם לעניין "הצורות הרוחניות".

שאלות מנחות:

- ✦ למה היה המלך צריך ללכת לבקש את המעשה הרצוי דווקא בהרי ורסאן, הרי החבר היהודי נמצא לידו? איך יסוד זה מתבטא בברית המילה שעושה הגר (עיין לעיל א, קטו)?
- ✦ האם הכוזרים רואים עצמם כמחליפים של היהודים או כמי שרוצים לדבוק ולהתברך בהם?
- ✦ האם ארץ כוזר מתוארת כמי שבאה להחליף את ארץ ישראל או כמי שמעוררת את הכיסופים לארץ ישראל?
- ✦ האם יש קשר בין הצלחת הכוזרים לבין גיורם? למה זה מודגש בסיפור?
- ✦ למה דווקא ענייני שמות ה' ותיאורי ההגשמה הם הדברים הראשונים שמפריעים למלך בעת לימודו במקרא?

הערות - ילמד ענוים דרכו

במאמר זה ריה"ל יסביר את התארים רק באופן כללי - בהקשר להגשמה, אך במאמר ג יסביר ריה"ל את התארים ואת עניין כבוד ה' באופן מפורט ויסודי יותר.

מסלול 1: יום א לפרשת וישלח
מסלול 2: יום ג לפרשת ויצא